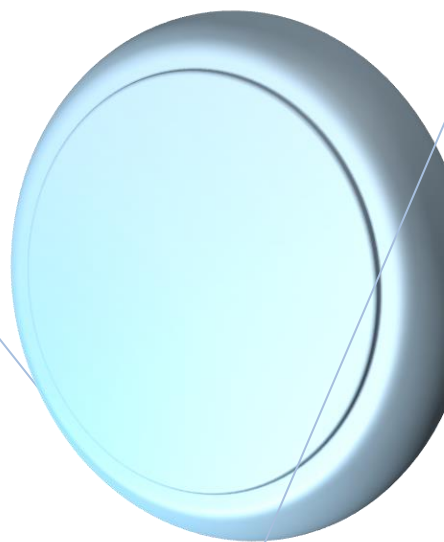

Історія символу незламності

УДК 784.71(477)

I - 90

Матеріал підготувала Л. Скуратовська

Відповідальна за випуск Т. Клюй

Літературний редактор Л. Казакова, О. Ташлик

«Історія символу незламності» : історія пісні
«Ой, у лузі червона калина...» : Пам'ятка юному
читачеві / КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для
дітей» ; уклад. Л. Скуратовська. – Чернігів, 2026. – 19
с.

Пам'ятка має на меті ознайомити читачів із історією
створення пісні «Ой, у лузі червона калина...» Містить адреси
електронних ресурсів, де можна знайти більш детальну
інформацію про стрілецький гімн та його авторів. Стане в нагоді
всім поціновувачам як минулого, так і сучасного пісенного
мистецтва України та світу.

Департамент культури і туризму, національностей та релігій Чернігівської облдержадміністрації
КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для дітей»

Історія символу незламності» :
історія пісні «Ой, у лузі червона калина...»

Пам'ятка юному читачеві

Чернігів-2026

21 грудня 2024 року у Національному музеї війни відбулася презентація книги Лесі Башняк (Червінської) «Ой, у лузі червона калина», яка присвячена творчості Українських січових стрільців та їхній ролі у розвитку української культури.

У час війни творчість Січових Стрільців отримала нове дихання, але має ті ж сенси — боротьби, нескореності і віри в свою українську державу.

«Книга, яку я тримаю зараз в руках стала результатом багаторічної роботи, що почалася ще 2003 року. Стрілецька творчість стала предметом мого наукового дослідження. 2022 року пісня «Ой, у лузі червона калина», що виконувалася січовими стрільцями ще понад століття тому, голосно прозвучала знову і стала голосом усього українського народу в боротьбі за незалежність у війні з росією. Більшість і не знає історії цієї прекрасної пісні зокрема, як і багатой історії нашого культурного надбання загалом. Тоді у мене і виникла ідея цієї книги», - розповіла Леся Башняк.

Події у книзі переносять нас за часів сторічної давності — 1914-1919 років. Тоді на Галичині створили військове товариство "Українські січові стрільці" та сформували український добровольчий легіон у складі Австро-Угорської армії. У своїй роботі авторка описує стрілецьку творчість як унікальний феномен, що став важливим фактором у боротьбі за

українську незалежність, знайомить з творами образотворчого мистецтва, літератури та музики, показує їх вплив на українську культуру та формування національної ідентичності.

Коли почалася повномасштабна війна, пісня Січових стрільців залунала знову, набула нового дихання і стала голосом українського народу у боротьбі за незалежність.

"У 2022 році пісня "Ой, у лузі червона калина" знову стала гімном національного опору, ми знову боремося з російським ворогом, і ми знову знаходимося на вершині свого національного зсуву..." - зазначала Леся Башняк.

Сьогодні це одна з найвідоміших українських патріотичних пісень. Вона має різні назви: "Пісня про калину", "Стрілецький гімн" або просто як фрагмент зачину "Ой у лузі..."

Міжнародне визнання вона здобула після того, як Андрій Хливнюк, соліст гурту "Бумбокс", переспівав першу строфу на Софійській площі в Києві. Це було 28 лютого 2022 року — на четвертий день повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Відео стало вірусним і викликало хвилю переспівів від українських дітей та військових до депутатів Європарламенту та музикантів, зокрема від південноафриканського музиканта Девіда Скотта,

відомого як The Kiffness, та британського рок-гурту Pink Floyd із версією Hey, Hey, Rise Up!

Пісня, яку підхопив увесь світ, свого часу супроводжувала в боях і січових стрільців, і воїнів Української повстанської армії.

Її автор – український поет, перекладач, журналіст, театральнo-музичний критик, режисер **Степан Миколайович Чарнецький (1881-1944)**.

Народився на Тернопільщині у сім'ї греко-католицького священника. Навчався на інженера у Львівській політехніці, але диплом так і не захистив. Його покликанням були література і театр. Тому з юності був активним у культурному житті: співав у хорі, був учасником літературного угруповання «Молода муза», багато перекладав з польської мови, редагував періодику, писав поезію, рецензії на вистави та зробив дослідження з історії українського театру на Галичині.

В період Першої світової війни Степан Чарнецький працював помічником начальника залізничної дільниці, а паралельно був театральним референтом, режисером і художнім керівником театру товариства «Руська бесіда» – першого українського професійного театру, що діяв у Львові з 1864 року. Разом з трупю вони гастролювали Галичиною, ставили твори українських класиків.

Степан Чарнецький також писав жовнірську поезію і був теоретиком стрілецького театру. Його кілька разів заарештовували, зокрема, як редактора газети «Діло», який дозволив надрукувати заклик вступати до Української Галицької армії (УГА). У своїх фейлетонах автор часто критикував польську владу.

Окрім «Ой у лузі червона калина», він написав у співавторстві з Богданом Весоловським відому пісню-танго «Прийде ще час», першим повністю переклав українською поему Адама Міцкевича «Конрад Валленрод».

У період міжвоєння, до 1939 року, Степан Чарнецький працював пресовим секретарем у магістраті. За радянської окупації – бібліотекарем. Помер 1944 року, майже забутий. Останки Степана Чарнецького покояться на Личаківському кладовищі. Проте його пісня пережила різні режими й окупації.

Історія створення пісні «Ой, у лузі червона калина» досить цікава.

За однією з версій, перший варіант пісні Степан Чарнецький написав 1912 чи 1914 року, коли працював над постановкою п'єси Василя Пачовського «Сонце руїни» про гетьмана Петра Дорошенка. У ній розповідалася історія одного з найтрагічніших для українців періодів (друга половина XVII ст.). Це розпад української державності, багато кровопролитних війн; він носив назву «Руїна». А

«Сонцем руїни» називали гетьмана Петра Дорошенка (1627–1698 рр.), що був відомий своїми планами об'єднати українські землі.

Степан Миколайович узявся за нову постановку драми «Сонце руїни», бо раніше вона зазнала сценічного провалу. Він змістив акценти й скоротив драму (вистава, кажуть, тривала чотири години). Про це Степан Чарнецький писав у своїх знаменитих спогадах «Мандри Мельпомени» (які друкувалися у львівських часописах, а згодом послужили основою для його розвідки «Нариси українського театру в Галичині», якою досі послуговуються театрознавці): *«Автор дав мені свободну руку скоротити предовгу протяжну, але прекрасну свою драму. Я це й зробив, обтинаючи її більш як на одну третину та заступаючи сумну і протяжну пісню «Ой, не дивуйтеся добрії люде», яку співав хор війська в кінці другої дії, новою піснею «Ой, у лузі червона калина...», до котрої мелодію доробив я сам, а тодішній капельник Михайло Коссак розложив її на дуті дерев'яні й бляхові інструменти».*

Популярний зачин походив від козацької пісні "Розлилися круті бережечки, гей, гей, на роздоллі", яка розповідає про національно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького у середині XVII століття.

Поет і режисер львівського театру «Руська бесіда» опрацював слова народної пісні «Розлилися

круті бережечки», доповнив їх авторською музичною обробкою і використав у п'єсі «Сонце руїни».

Він послуговувався текстом, що починався з рядка "Ой у лузі червона калина". Водночас переробив у ній слова так, щоб текст краще вписувався у зміст вистави, а останній куплет залишив без змін. А диригент театру Михайло Коссак зробив 12 аранжування, взявши за основу народну мелодію.

Завдяки виставі, пісня, а особливо її остання строфа «Ой, у лузі...», стала відомою.

Виставу, яка відтворювала події козацької Руїни, з успіхом показували у львівському театрі Товариства "Руська Бесіда" та містах Східної Галичини.

Першими пісню почули глядачі вистави, з якою театр гастролював у Самборі, Дрогобичі, Стрию, Станиславові (Івано-Франківську), Чернівцях і Чорткові.

«Гра артистів на закінчення другого акту, коли старшина і військо козацьке, захоплене промовою владика Тукальського і Дорошенка, вирушає при звуках музики і пісні у похід, робила таке сильне враження, так поривала і підносила національного духа, що в залі, виповненій публікою по береги, запанувала якась поважна, святочна тишина, а зібраних проходила дрож зворушення і блистіли сльози на очах», – описував у газеті «Діло» враження від вистави Остап Весоловський.

Степан Чарнецький не претендував на авторство, скромно стверджуючи, що лише літературно доробив народні слова.

Досі нема єдиної думки щодо народності музики «Ой, у лузі червона калина».

Режисер Степан Чарнецький стверджував, що мелодію пісні підібрав він сам. Володимир Гордієнко, історик Січових Стрільців, вважає, що тоді ж, у 1914 році, музику «Ой, у лузі червона калина» написав відомий композитор, автор стрілецьких пісень, головний капельмейстер Армії УНР Михайло Гайворонський. Музикознавці вважають музику народною. Принаймні в наш час вона назавше стала народною.

У червні 1914 року акторський склад Українського театру заспівав «Червону калину» у Чорткові разом з учасниками сокільсько-січового свята.

А коли спалахнула Перша світова війна, у серпні 1914 року в Стрию її вперше почув **Григорій Трух (1894-1959)** – майбутній священник і богослов, а у той час – чотар Українських Січових Стрільців (УСС).

Випускник стрийської гімназії Григорій Трух у Першу світову вступив до Українських січових стрільців. Був командиром чоти у сотні Дмитра Вітовського, провідником розвідників у Карпатах. Вже 1917 року був поручником і командиром сотні. Коли

виникла Західноукраїнська народна республіка, брав участь у Листопадовому чині у Львові.

Григорій Трух вчився в духовній семінарії, а після війни прийняв монаший чин. 1933 року емігрував і 26 років займався місіонерською роботою ордену отців василіан у Канаді і США. Похований на цвинтарі Пресвятої Родини у Вінніпезі поряд з іншими священниками.

Вражений мелодійністю пісні та поетичним образом похиленої калини, що символізувала Україну, до першої строфи «Ой, у лузі...» Трух додав ще три нові. Так з'явився ще один варіант пісні і саме вона стала патріотичним гімном УСС.

«Слова тієї пісні, – писав у спогадах Григорій Трух в діаспорному журналі «Світло» (Торонто) у 1954 році, – що мене так захопили, були перші її слова: “Ой, у лузі червона калина похилилася, чогось наша славна Україна зажурилася...”. Оці слова так дуже підходили до тодішнього нашого становища й так живо висловлювали всю нашу стрілецьку ідею, що я повторював собі ту чарівну строфку раз у раз, а коли наступного дня ми знову вийшли на вправи, я сів перед бурсою коло столика й склав іще три нові, додаткові строфки, що разом створили ту славу “Червону калину”...».

Стрілецька версія зосереджувалася на протистоянні українських добровольців з російською імператорською армією. У ньому використано архаїчні

символи, де битва з ворогом постає як "танець", а перемога – із жнивами та "козацькою славою", яка не зникла.

Навіть тодішній найвідоміший львівський військово-історичний часопис отримав назву «Літопис Червоної Калини».

Трух наголошував, що вона підносила бойовий дух, а слова «марширують наші добровольці у кривавий тан визволяти братів-українців з московських кайдан» нагадували про мету стрілецького руху.

Пісня одразу стала дуже популярною.

Року 1915 цю версію вперше було опубліковано у Відні у збірці "Сім пісень для вояків". Можна припустити, що вона побачила світ за підтримки члена Української боевої управи УСС Івана Боберського, який писав, що ця пісня *"декларувала завдання визволення й рівноважила своєю вірою в щасливе майбутнє усі жалібні пісні"*.

«Тієї "Червоної калини", яка так захопила була моє серце й що її від мене перебрали, як дорогоцінний скарб, мої побратими-стрільці в Стрию, ми вже не забули, ніколи не переставали співати. Ми співали її в Стрию, ми співали її в Карпатській Україні, ми взяли її з собою в похід на Велику Україну. З літами її почали співати в Галичині й по всій українській землі, а з колишніми УСС-ми й іншими переселенцями "Червона калина" прибула до Канади й Америки, Бразилії, Аргентини й до всіх країн усього світу, куди залітали

"українські журавлі"... за хлібом, за волею, за кращою долею... Сьогодні нема, певне, в світі ні одної української громади, де не співали б тієї славної стрілецької "Червоної калини"!», – писав Григорій Трух у 1954 році. Ці слова актуальні і в наш час.

Після Першої світової та поразки українців у визвольних змаганнях пісня поширилася і серед цивільних.

У міжвоєнний період 1920-1930-х років завдяки хорovým обробкам Олександра Кошиця, Філарета Колесси та інших композиторів пісня увійшла до репертуару численних сільських та міських хорів. Усіх захоплював її глибокий символічний зміст. Головний образ композиції — калина, червоні ягоди якої здавна є символом пролитої у битві козацької крові. А в баладах про родинне життя вона уособлює передчасну смерть й означає місце поховання молодої людини.

Згодом пісня гартувала дух вояків Української галицької армії, упівців.

Чи співали бійці УПА пісню "Ой у лузі червона калина"? Фольклористка Оксана Кузьменко у авторській статті для The Ukrainians розповіла, що у міжвоєнний період стрілецькі пісні набули популярності серед бійців УПА. У 1998 році Василь Кук, головний командир УПА у 1950-54 роках, згадував, що ще до створення власних пісень упівці "жили стрілецькими піснями".

Вони добре їх знали й охоче наспівували, особливо маршові, як-от "Гей там на горі Січ іде", "Ой у лузі червона калина", а також елегійні та тужливі, зокрема "Коли ви вмирили", "Упав стрілець у край зруба".

За словами Кузьменко, стрілецькі пісні були для бійців УПА ближчими у часі та поширенішими за козацькі пісні. Вони підтримували ідею державності після поразки визвольних змагань у Галичині в міжвоєнний час.

Однак вже у радянські часи стрілецький варіант, де йшлося про "калину" та "славну Україну", був під забороною.

Він передавався лише через родинні традиції галичан. При цьому лише одиниці знали про "козацький" варіант тексту із оптимістичним завершенням: *"А ми ж свою славу Україну, гей, гей, розвеселимо!"*, який у період хрущовської відлиги потрапив до академічного збірника "Історичні пісні".

Саме таким чином у період радянської окупації пісня допомагала не забувати про українське коріння.

Нинішній варіант пісні був завершений у 1980-х роках. Саме тоді у пісні «Ой, у лузі червона калина» з'явилася остання, п'ята строфа, що починається словами «Не хилися, червона калино...». Її додали українські дисиденти: композитор, диригент та керівник хору «Гомін» **Леопольд Ященко** і

правозахисниця, учасниця руху шестидесятників, мемуаристка, публіцистка, журналістка та редакторка «Вісника репресій в Україні» **Надія Світлична**.

*Не хилися, червона калино, маєш білий цвіт.
Не журися, славна Україно, маєш вільний рід.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!*

Цей варіант пісні з чотирма куплетами записали на українському радіо у виконанні хору «Гомін» у 1991 році. Він став народним і співається зараз усіма.

24 серпня 1991 року у Верховній Раді України після проголошення незалежності нашої держави було виконано уривок пісні «А ми тую червону калину підіймемо».

14 жовтня 2016 року у Шманьківцях на Тернопільщині було встановлено рекорд України «Наймасовіше виконання стрілецького гімну України».

Через сто років після прем'єри пісні історія повторилася, але вже в іншому контексті: на сході України почалася «гібридна» війна.

А в 2022-му, із початком широкомасштабного російського вторгнення в Україну, гімну-маршу УСС надав «третє дихання» боєць Сил територіальної оборони ЗСУ – фронтмен гурту «Бумбокс» **Андрій Хливнюк**, виконавши його акапельно на тлі Софії Київської і зробивши твір ще популярнішим.

Він заспівав цю пісню з дещо зміненою мелодією в спорожнілому центрі Києва, коли столиця була під ворожими обстрілами.

Відео поширилося соцмережами, її почали масово переспівувати, так почалася нова хвиля популярності пісні в Україні та світі. Одним з найпопулярніших відео було виконання маленького хлопчика Лео Буші з Ірпеня.

«Ой, у лузі червона калина» – слова, які за час війни проти рашистської агресії стали такими ж символічними, як слова «Доброго вечора, ми з України» та «Рускій военний корабль, іді нах..й».

28 червня 2022 року понад тисяча співаків з майже 50 країн світу онлайн одночасно заспівали стрілецьку версію: наймасовіше виконання зафіксували записом у Книзі рекордів Гіннеса.

І зараз «Червона калина» знову гартує дух українців у час війни, як понад сто років тому. Слова, написані для сцени, стали голосом нації у боротьбі за свободу.

*Ой, у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!
А ми тую червону калину підіймемо,*

А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!

*Марширують наші добровольці у кривавий тан,
Визволяти братів-українців з московських кайдан.
А ми наших братів-українців визволимо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!
А ми наших братів-українців визволимо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!*

*Ой, у полі ярої пшениці золотистий лан,
Розпочали стрільці українські з москалями тан,
А ми тую ярую пшеницю ізберемо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!
А ми тую ярую пшеницю ізберемо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!*

*Як повіє буйнесенький вітер з широких степів,
То прославить по всій Україні січових стрільців.
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!
А ми тую стрілецьку славу збережемо,
А ми нашу славу Україну, гей-гей, розвеселимо!*

"Ой у лузі червона калина" – одна з найвідоміших українських пісень. Вона стала символом боротьби, пам'яті та віри у відродження України та пройшла шлях від часів козацтва до сучасності.

Додаткова інформація за посиланнями:

Забутий автор пісні «Ой, у лузі червона калина» (до 145-річчя від дня народження Степана Чарнецького)
<https://museum.lib.kherson.ua/zabutyj-avtor-pisni-oy-u-luzi-chervona-kalina-145-rokiv-vid-dnya-narodzhennya-stepana-charnetskogo.htm>

Мележик Тетяна. "Ой, у лузі червона калина" - текст пісні, історія її виникнення і найпопулярніші виконання
<https://tsn.ua/ukrayina/oy-u-luzi-chervona-kalina-teks-pisni-istoriya-yiyi-viniknennya-i-naupopulyarnishi-vikonannya-2026975.html>

Мориквас Н. Пісня лицарської слави: з історії знаменитої «Червоної калини»
<https://chytomo.com/pisnia-lytsarskoi-slavy-z-istorii-znamenitoi-chervonoi-kalyny/>

Шевелєва Мар'яна. Степан Чарнецький – забутий автор “Червоної калини”
<https://uain.press/blogs/stepan-charnetskyj-zabutyj-avtor-chervonoyi-kalyny-1156939>

Шиян О. Інженер, який написав легендарну пісню про червону калину
https://zaxid.net/stepan_charnetskiy_avtor_pisni_oy_u_luz_i_chervona_kalina_tsikavi_fakti_n1627610

Історія символу незламності :

історія пісні «Ой, у лузі червона калина...»

Пам'ятка юному читачеві

Відповідальна за випуск Т. Клюй

Матеріал підготувала Л. Скуратовська

Літературний редактор Л. Казакова, О. Ташлик

Комп'ютерна верстка О. Ташлик

Видавець:

Чернігівська обласна бібліотека для дітей
вул. Левка Лук'яненка, 22а
м. Чернігів
14032
тел. 0462-610-130

<https://chernihiv-lib.org.ua/>
mail: chernigivodb@ukr.net